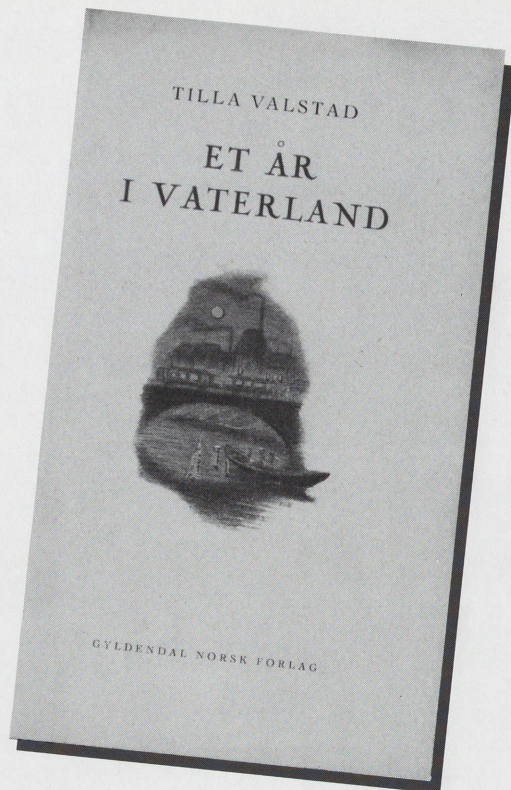

Erik Oluf
Melvold

Antikvarisk
bokhjørne

Antikvarisk
bokhjørne:

Med Tilla Valstad i Vaterland

St. Hallvards ferd gjennom Erik Oluf Melvolds antikvariske bokhyller fortsetter – med innehaveren selv som veiviser.

«Dem fine dem bor på Drammensveien og Kal Johan. Jeg vil inte bytte om jeg fekk 100 kroner. Dem har inte ælva, dem».

En finere hyllest til Akerselva – eller Vat'landsælva som dens nedre løp ble kalt - skal man lete lenge efter. Og den som kommer med denne rause kjærlighetserklæringen, er Sjalis, 10-åring og elev ved Vaterland skole den siste krigsvinteren 1917/18. Det er sjelden å støte på en bok som på et vis er fullstendig vellykket. Tilla Valstads «Et år i Vaterland» (Oslo 1925) står for meg som et eksempel på det. Hun var lærer ved Vaterland skole ett år, og hen-

nes opplevelser med unge-
ne der nedfelte seg i bo-
ken.

For meg vekker den så krystallklart erindringen om hva det er, eller var, å være barn. Ærlig talt husker vi ikke så mye av det, fra innsiden, om man vil. Men barnesinnet ser ut til å inneholde evige kvaliteter, uavhengig av tid og sted: Det Vaterland som Valstad forteller om, er uendelig fjernt fra vårt forbrukersamfunn. Først og fremst fattigdommen, varemangelen og dyrtiden som preget de to siste krigsårene av 1. verdenskrig. Det å måtte leve fra hånd til munn er heldigvis ukjent for de aller fleste i vårt samfunn. Men på tross av gråheten, fornedrelsen og sulten er disse Vaterlands-ungene formidlere av en dirrende livsvilje og humoristisk optimisme som gjør det til en god opplevelse å kjenne dem, spill-levende som de står opp fra sidene i boken.

For her møter vi den ridderlige og revelure Sjalis og klassekameratene hans, som «Hveteloffen», «Spissmusa», «Hans til sypika», «Bjønngongen», «Såpegutten til papa» og «Brann på loftet». Den sistes tilnavn på grunn av rødt hår og fregner. En liten digresjon her. Jeg kjente «Brann på loftet». Det var den nå avdøde Randolph Rohde, Arbeiderpartiveteran og en av historiens mest flittige skribenter på Arbeiderbladets MOM-side. Og Randolph ble aldri lei av å fortelle

om sin vidunderlige lærerinne på Vaterland skole, Tilla Valstad.

Vaterlandsungene den gangen levde sitt liv i høyspenn. Mens dagens barn opplever det spennende stort sett som fiksjon (via TV/video), var livsdramatikken for fattig-ungene for 80 år siden en del av hverdagen. Døden, for eksempel, var ikke som i dag forvist til institusjoner og dødsannonser. Han var en nokså vanlig gjest i de overbefolkede boligene i datidens Vaterland. Og derfor ble også forholdet til døden på mange måter avdramatisert. Valstad beretter om Ansgars veslesøster, med det staselige dronningnavnet Maud, som døde som spedbarn.

Og Ansgar forteller: «Mora mi kjøpte ei fin kiste tel 12 kroner med engel og blomsterpotte på lokke. (...) Og så var'e tre kranser på kista – en med

breie, hvite band og på den sto det: «Farvel i Jesu navn fra endel av gårdens beboere». (Efter bisettelsen gikk den sørgende familie hjem.) «Dem drakk kaffi, og etterpå spelte dem kort – tante og onkel og mora mi og han som losjerer hos vårs. Onkel hadde noe på ei flaske som han skjenkte med. Og mora mi holdt opp å gråta. Dem blei så glae alle samma, og så gikk dem på gata. Jeg og a' Gulborg lekte tjuv og polti i senga. Henner gjømte seg under tepene og lo så hu hiksta. Så la vi vårs tel å sova. Først folla vi henda våres og bedde Jesus atte vi åsså fekk væra med på julefesten i himmelen». Nettopp slik vendes sorg til glede ...

Og en annen glede ved boken er at ungenes språk er gjengitt på det gamle Vaterlandsmålet. Som når Ansgar forteller at vesle-Maud er død: «Tulla våres

dødde klokka 2 inat (...). Henner har inte vært fresk den siste tia – hu har sli-ma så fælt, og så fekk'a krampen». Her finner vi bl.a. «inte» brukt for «ikke», og personlig pronomen, 3. person hunkjønn, i tre varianter, former som kan føres tilbake til gammelnorsk (hon, hana (akkusativ) og henni (dativ)). Den gamle dativformen «henner» brukes vel i Vaterlandsmålet (som på Østkanten i dag) også når pronomenet skal gis trykk.

Det som først og fremst preger guttenes fantasi og eventyrlyst, er ælva: «Ælva er det første om morgenen. Den er også det siste om kvelden, når dens speilblanke flate kaster skjelvende reflekser som synes å komme dypt, dypt nede fra – av lykter og lys, av måne og stjerner og av sporvognens røde og grønne lanterner. Så mange ganger har Sjalis stirret ned i floden fra

Tilla Valstads bok «Et år i Vaterland» ble utgitt av Gyldendal Norsk Forlag i 1925. Tegningen er fra boken og signert «O.V.»

brua. Eller han har hengt sig utfor den råtne, slime- te bryggekant for å ut- pønske ælvas mysterier.» «Den grønngå flod med flarer av lilla og fiolett – «Kommer fra sykehuset ved Krohgstøtta», sier Sjalis, som kjenner valø- rene – eller med brunlilla ringer som vider sig ut, blir større og så forsvin- ner. «Tarmrenseri», – hvisker Sjalis.»

Og ved ælvas utløp lå bryggene, et område brukt til diverse brenne- og ma- tauk i nødens tid, lovlig som ulovlig. Her rappes det køl og diverse eksotis- ke matvarer, som druer og bananer. Men for Sjalis er det også noe annet gratis dernede: «Frøken – det er do dernede, det er kom- muns, det koster 3 øre, men jeg og n'Kal Johan og n'Gustav – vi går fritt for morra tel n'Gustav sit- ter der».

Boken gir også et glimt av Vaterlands kvinner, slitte og grå med de store ungeflokkene. Faren til Sjalis er bryggesjauer, men har gått arbeidsløs i 14 dager: «Ille for mor – Sjalis», sier Tilla Valstad. «Henner har ingen penger mere. Hu skylder så mye i butikken, og faren min må ligge i senga hele sønda'n for morra mi har stampa klea hans». «Har mor ing- enting å kjøpe mat for, Sjalis?» Han ryster på ho- det. «Henner får la værre å kjøpe – hu får klare sig lel.» Sier Sjalis, i en nok- så ubarmhjertig kommentar. Men til morsdagen settes hun i høyetet: «Jeg har tenkt å sende tele-

gram, jeg. Hvis jeg får så mange penger, skal jeg setta: «Lenge leve du gamle mor i Ælvegata 22.»

Men ellers kunne nok dagliglivet være preget av mye dramatik, ikke sjel- den p.g.a. fordrukne fe- dre: «Faren min er riven- de gælen, han» – fortset- ter Markus. «Han slo tel a mamma, så hu blei blå. Dreiv tel hengelampa og kasta tallerkna i veggen» – – «Dem blir skrulle- ta denna vin» – sier Sja- lis, klok på alle ting. «Og så gikk'n ut med ei full dama klokka 1 inatt og sa han vilde inte komma hjem på 3 år. Om jeg skal sitte inne al mi ti, vil jeg slå ihjæl a Petrine, sa'n. Han mente mora mi. Og nå vil ingen sette beina innom våres dør mere». Arme Markus og moren hans.

Erik Oluf
Melvold

Antikvarisk
bokhjørne